

Justitiedepartementet
Straffrättsenheten
103 33 Stockholm

ju.L5@regeringskansliet.se

En översyn av lagstiftningen om företagsbot (SOU 2016:82)

Åklagarmyndigheten tillstyrker, med de kommentarer som följer nedan, de förslag som lämnats i betänkandet och ansluter sig också till de bedömningar som redovisats. Utredningen har på ett förtjänstfullt sätt i betänkandet gått igenom och analyserat de nuvarande reglerna på företagsbotens område. Analysen har utmynnat i förslag i denna del som torde kunna medföra en större likformighet och förutsebarhet vad gäller den praktiska tillämpningen av reglerna om företagsbot. Åklagarmyndigheten delar också utredningens bedömningar i vilka delar svensk lagstiftning måste ändras till följd av de krav som ställs i OECD:s konvention om bekämpandet av bestickning av utländska offentliga tjänstemän i internationella affärsförbindelser (OECD-konventionen).

7 Allmänna utgångspunkter

Utredningens uppdrag har varit att säkerställa att det straffrättsliga systemet för juridiska personer är effektivt, ändamålsenligt, modernt och anpassat till Sveriges internationella åtaganden. Det kan med de utgångspunkterna samt ur ett processekonomiskt perspektiv ifrågasättas om åklagarens absoluta skyldighet att föra talan om företagsbot bör kvarstå. Åklagarmyndighetens delar utredningens uppfattning om att det finns anledning att se över denna fråga i ett annat sammanhang.

8 Straff eller särskild rättsverkan av brott?

Åklagarmyndigheten delar helt bedömningen att företagsbotsinstitutet alltjämt bör kategoriseras som en särskild rättsverkan av brott, och inte som ett straff. Som utredningen anfört skulle en förändring i denna del utgöra ett omotiverat avsteg från dagens straffrättsliga princip att endast den som begår ett brott kan dömas till straff.

9 Begränsningen till brott som har begåtts i näringsverksamhet m.m.

Åklagarmyndigheten tillstyrker förslaget om att företagsbotens tillämpningsområde ska utsträckas till att omfatta även sådan offentlig verksamhet som kan jämföras med näringsverksamhet samt till annan verksamhet som en juridisk person bedriver om brottet varit ägnat att bereda den juridiska personen en ekonomisk fördel.

I betänkandet övervägs om regelverkets begränsning till brott som har begåtts i utövningen av näringsverksamhet ska utmönstras och tillämpningsområdet utvidgas till att avse all verksamhet som en juridisk person bedriver.

Utredningen kommer emellertid fram till att en sådan förändring skulle leda till sämre förutsebarhet och därmed även sämre effektivitet och rättssäkerhet.

Åklagarmyndigheten ansluter sig till denna bedömning. Tillämpningsområdet bör i stället utvidgas genom kompletterande bestämmelser. Utredningens förslag till två särskilt angivna undantag från kravet på samband med näringsverksamhet torde innebära att omotiverade skillnader i förutsättningarna för att ålägga företagsbot beroende av vem som är huvudman för verksamheten, och vilken inriktning verksamheten har, kan undvikas.

För att underlätta den praktiska tillämpningen av de kompletterande bestämmelserna är det värdefullt att det i författningskommentaren lyfts fram vilka omständigheter som ska beaktas vid bedömningen av om verksamhet kan jämföras med näringsverksamhet samt hur begreppet ekonomisk fördel ska tolkas.

Åklagarmyndigheten ansluter sig vidare till utredningens bedömning (avsnitt 9.9.1) om att det saknas bärande skäl att undanta brott som begåtts i eller vid myndighetsutövning från bestämmelserna om företagsbot. Här bör noteras att det endast mycket sällan torde bli aktuellt att ålägga företagsbot för brott som begås i myndighetsutövning.

10 Företagsbotens storlek

Åklagarmyndigheten tillstyrker förslagen om att beräkningen av företagsbotens storlek bör ändras och att ett företags finansiella ställning ska beaktas vid beräkningen i vissa fall av särskilt klandervärd brottslighet, varvid en förhöjd företagsbot ska kunna åläggas. Vidare tillstyrks förslaget om införandet av en uttrycklig regel om att en gemensam företagsbot bör åläggas i fall av flerfaldig brottslighet.

Redan idag beräknas företagsbotens storlek enligt praxis med utgångspunkt i brottets straffvärde, förhållandet till verksamheten och den skada eller fara som brottet inneburit. Såväl förutsebarhet som följdriktighet främjas av att dessa utgångspunkter för beräkningen kommer till uttryck direkt av lagtexten såsom utredningen föreslagit.

Det förslag som lämnats om möjlighet till s.k. förhöjd företagsbot om upp till tio gånger sanktionsvärdet vid särskilt klandervärd brottslighet (sanktionsvärde 500 000 kr eller mer) vad gäller större företag kan förväntas öka reglernas preventiva effekter. Möjligen kan det finnas skäl att överväga om inte nivån för den förhöjda företagsboten bör sättas än högre för att det preventiva syftet ska uppnås, särskilt i ljuset av att i vart fall vissa andra länder inom EU inte har någon övre gräns för företagsbotens storlek. Det kan ifrågasättas om den föreslagna maximala företagsboten om 100 miljoner kronor kommer att verka avskräckande i tillräckligt hög grad för de allra största aktörerna (se det särskilda yttrandet på sid. 351 i betänkandet). Utredningens förslag att begreppet ”större företag”, dvs. de företag som ska kunna åläggas förhöjd företagsbot vid särskilt klandervärd brottslighet, ska definieras i enlighet med definitionen av ”större företag” i 1 kap. 3 § första stycket 4 i årsredovisningslagen (1995:1554) synes väl avvägd. De företag som omfattas av lagrummet i årsredovisningslagen motsvarar förvisso de företag som i EU:s redovisningsdirektiv definieras som medelstora företag, dvs. företag som under vart och ett av de föregående två åren uppfyller mer än ett av kriterierna ”medelantal anställda mer än 50”, ”balansomslutning mer än 40 miljoner kronor” och ”nettoomsättning mer än 80 miljoner kronor”. Som nämns i det särskilda yttrandet på sidan 354 i betänkandet skulle ett alternativ vara att istället hänvisa till definitionen i 6 kap. 10 § årsredovisningslagen, angående vilka företag som är skyldiga att lämna hållbarhetsrapporter, vilka företag med avseende på storlek etc. motsvarar definitionen på ”stora företag” i redovisningsdirektivet (genomsnittligt antal anställda > 250, balansomslutning > 20 miljoner euro och nettoomsättning > 40 miljoner euro). Som framgått

finns dock inte någon egentlig begreppsöverensstämmelse mellan de svenska reglerna i årsredovisningslagen och redovisningsdirektivet, varför ordlikheten mellan de föreslagna reglerna och årsredovisningslagen respektive redovisningsdirektivet naturligtvis inte i sig är något skäl för eller emot endera lösningen. För att kretsen av företag som omfattas av de föreslagna nya reglerna om förhöjd företagsbot inte ska bli för begränsad bör enligt Åklagarmyndigheten betänkandets förslag ha företräde. Till följd av reglerna om jämkning torde ändå oskäligen resultat kunna undvikas.

11 Förhållandet mellan företagsboten och det individuella straffansvaret

Åklagarmyndigheten delar bedömningen att åtalsprövningsregeln i 36 kap.10 § brottsbalken inte bör ändras. I de fall då den brottsliga gärningen begåtts av oaktsamhet och inte kan antas leda till annan påföljd än böter bör alltså företagsboten ha företräde och den enskilde som utgångspunkt inte hållas straffrättsligt ansvarig. Regeln om särskild åtalsprövning innebär, som nämns i betänkandet, att befintliga utredningsresurser kan koncentreras till att utreda brottet och frågan om företagsbot istället för att identifiera den person som är att anse som straffrättsligt ansvarig, vilket bl.a. mot bakgrund av principerna om delegation kan vara komplicerat och tidskrävande.

I vissa situationer kan frågan om åtalsprövningsregelns tillämplighet uppkomma också av det skälet att ett lagakraftvunnet beslut om administrativa sanktioner föreligger. Sådana sanktioner (t.ex. vattenföroreningsavgift, skattetillägg, avgift enligt utlänningslagen eller marknadsstörningsavgift) som träffar den juridiska personen torde i många fall utgöra hinder mot en talan om företagsbot i anledning av det s.k. dubbelprövningsförbudet i Europakonventionen och EU:s rättighetsstadga. Det är oklart om åtalsprövningsregeln är tillämplig i ett sådant fall eftersom det enligt ordalydelsen krävs att brottet *kan* föranleda företagsbot, vilket i många fall inte torde vara fallet i praktiken. Motsatt tolkning är dock också möjlig, dvs. att regeln skulle vara möjlig att tillämpa i de situationer då företagsbot av olika skäl *rent faktiskt* inte kommer att dömas ut. Om reglerna tolkas på det förstnämnda sättet blir följden att en fysisk person måste hållas straffrättsligt ansvarig av det skälet att den juridiska personen, inom vilkens verksamhet brottet blivit begånget, har ålagts en administrativ sanktion. Det är av vikt att rättsläget i denna del klarläggs. Sakliga skäl torde tala för att en fysisk person bör kunna komma i åtnjutande av åtalsprövningsregeln trots att företagsbot inte döms ut eftersom en administrativ sanktion har ålagts den juridiska personen.

Åklagarmyndigheten tillstyrker betänkandets förslag att sanktionskumulation i första hand ska beaktas när företagsboten bestäms. Som redovisats i betänkandet hanteras frågan om hur oproportionerliga utfall vid ådömande av en straffrättslig påföljd jämte företagsbot (s.k. sanktionskumulation) i praxis inte i alla fall i enlighet med vad lagstiftaren avsåg i samband med 2006 års ändringar i reglerna om företagsbot.

I NJA 2012 s. 826 uttalade Högsta domstolen att i sådana fall där det brott som kan ligga till grund för ett beslut om företagsbot har begåtts av en enskild näringsidkare och föranleder fängelse, bör den straffrättsliga påföljden kunna ges företräde. Högsta domstolen konstaterade att de skäl som anfördes i 2005/2006 års lagstiftningsärende i huvudsak tog sikte på det centrala området för företagsbot, dvs. när brott begås inom en i övrigt seriös verksamhet som drivs av företag i bolagsform. De argument som anfördes för ordningen att den straffrättsliga påföljden ska jämkas med hänsyn till vilken företagsbot som ska betalas ansågs inte ha bäring på fall där verksamheten inte varit seriös, verksamheten bedrivits i form av en enskild firma och näringsidkaren själv dömts till fängelse. I detta sammanhang noterade Högsta domstolen att om en företagsbot för en enskild näringsidkare som har ägnat sig åt oseriös verksamhet skulle beaktas på så sätt att fängelsestraffet sattes ned skulle det i många fall i praktiken innebära ett rent bortfall av straffrättslig reaktion eftersom sannolikheten för att det i dessa fall skulle vara möjligt att driva in företagsboten i allmänhet är liten.

Högsta domstolen kom således fram till att det i målet fanns skäl att göra undantag från huvudprincipen, dvs. att den straffrättsliga påföljden ska jämkas med hänsyn till vilken företagsbot som ska betalas. Skälen för detta var att verksamheten inte hade varit seriös, att den hade bedrivits i form av en enskild firma och att näringsidkaren själv dömts till fängelse för allvarlig brottslighet. I tiden efter Högsta domstolens dom har domstolarna emellertid gjort undantag från huvudregeln även i andra fall, vilket inneburit att rättsläget idag är osäkert. Här kan nämnas att riksåklagaren i juli 2016 överklagade en dom där hovrätten eftergett företagsboten trots att det var fråga om brott begångna inom ramen för en i övrigt seriös näringsverksamhet, verksamheten hade bedrivits i aktiebolagsform och påföljden hade bestämts till villkorlig dom och dagsböter. Högsta domstolen beslutade den 23 december 2016 att inte meddela prövnings-tillstånd, måhända med anledning av det nu aktuella lagstiftningsärendet (Högsta domstolens mål nr B 3630-16).

Åklagarmyndigheten delar utredningens uppfattning att övervägande skäl talar för att samordningen av påföljd och företagsbot i första hand bör ske när företagsboten bestäms. En sådan reglering är tydlig, förutsebar och förhindrar situationer där en oseriös näringsidkare, som varken har förmåga eller avsikt att betala en ålagd företagsbot, vinner en fördel genom att åtnjuta en personlig straffreduktion.

I förarbetsuttalanden avseende tiden före 2006 års lagändringar redovisades att den då gällande jämningsbestämmelsen vid sanktionskumulation framför allt tog sikte på situationer då enskilda näringsidkare och mindre bolag åläggs företagsbot. Syftet med bestämmelsen angavs vara att hänsyn skulle tas till att påföljden för brottet och företagsboten, just när det gäller enskilda näringsidkare och vissa fåmansbolag, i praktiken kunde drabba samma person (se prop. 1985/86:23 s. 44, JuU 1985/86:13 och prop. 2005/06:59 s. 38 f.).

Även enligt utredningens förslag ska företagsboten i vissa fall kunna jämkas när t.ex. en bolagsman eller aktieägare döms till påföljd för brott som har begåtts i ett handelsbolags respektive ett aktiebolags verksamhet. När det gäller aktiebolag anser Åklagarmyndigheten att det finns skäl att understryka att jämning endast ska komma i fråga i undantagsfall. I betänkandet nämns att det kan bli aktuellt när den som äger ett aktiebolag döms till påföljd för brottet och den företagsbot som åläggs bolaget innebär att ägaren förlorar det kapital han eller hon investerat i bolaget eller tvingas infria personliga borgensåtaganden.

12 Behovet av ytterligare lagstiftningsåtgärder för att Sverige ska leva upp till sina åtaganden gentemot OECD

Åklagarmyndigheten delar utredningens bedömningar i vilka avseenden svensk lagstiftning uppfyller kraven i OECD-konventionen och således inte behöver ändras. Åklagarmyndigheten delar också bedömningen att de svenska reglerna om domsrätt innebär att Sverige för närvarande inte fullt ut lever upp till OECD-konventionen vad avser möjligheten att föra talan om företagsbot när svenska företag begår mutbrott utomlands med hjälp av personer som inte omfattas av svensk domsrätt.

Åklagarmyndigheten tillstyrker förslaget om att talan om företagsbot ska kunna prövas enligt svensk rätt och vid svensk domstol även om domsrätt enligt 2 kap. 2 §, 3 § eller 3 a § brottsbalken inte föreligger, liksom att krav om dubbel

straffbarhet ska gälla samt att åtalsförordnande ska krävas. Den föreslagna regeln torde dock endast undantagsvis komma att aktualiseras i praktiken.

13 Övriga frågor

Åklagarmyndigheten tillstyrker förslaget att företagsbot ska kunna åläggas genom strafföreläggande upp till en företagsbot om 3 miljoner kronor. Möjligheten att ålägga strafföreläggande genom företagsbot är ett viktigt verktyg i åklagarverksamheten och det är värdefullt att denna möjlighet behålls och att tillämpningsområdet utvidgas vad avser beloppet så som föreslagits.

Åklagarmyndigheten delar bedömningen att det inte finns tillräckligt vägande skäl för att införa ett register för företagsbot.

Åklagarmyndigheten delar bedömningen att åklagare i stämningsansökan bör ange grunden för beräkningen av den yrkande företagsbotens storlek, men att någon lagstadgad skyldighet därom inte bör införas. Att åklagaren förklarar hur beräkningen av företagsbotens storlek gjorts kan förväntas leda till att processen i denna del koncentreras till de moment som ifrågasätts av motparten eller rätten. Om eventuella oklarheter eller ifrågasättanden kan redas ut före huvudförhandlingen, och eventuell kompletterande utredning inhämtas dessförinnan, kan också domstolsförhandlingen begränsas i tid och inställda eller fortsatta huvudförhandlingar undvikas.

14 Konsekvenser av förslagen

Åklagarmyndigheten gör ingen annan bedömning än den utredningen gjort av konsekvenserna av förslagen i betänkandet. De kostnadsökningar som kan förväntas uppkomma för Åklagarmyndigheten, främst bestående i ökad tidsåtgång vid utredning av företags ekonomiska ställning för ställningstagande till om förutsättningar för förhöjd företagsbot föreligger, torde rymmas inom befintliga anslag.

Detta yttrande har beslutats av riksåklagaren Anders Perklev efter föredragning av kammaråklagaren Magnus Johansson. I den slutliga handläggningen av ärendet har också överåklagaren Mats Svensson deltagit.

Anders Perklev

Magnus Johansson

Kopia till

Biblioteket, rättsavdelningen
Emma Nyman, verksledningen